

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่องการผลิตข้าวทางวัฒนธรรมของชุมชนไทลื้อ ในด้านความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ในชุมชนและกลไกทางสังคมที่ชุมชนใช้ในการผลิตข้าวทางวัฒนธรรมโดยผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด การผลิตข้าววัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน วิถีชีวิต และค่านิยมเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งเนื้อหาการศึกษาไว้ดังนี้

1. แหล่งข้อมูล

1.1 พื้นที่ในการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาและผู้วิจัยสามารถเข้าร่วมกิจกรรมเก็บข้อมูลได้อย่างทั่วถึงในการศึกษารุ่นนี้ผู้วิจัยจึงได้กำหนดพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่หมู่บ้านวังลาว หมู่ 4 ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นหมู่บ้านไทลื้อที่ยังคงมีการผลิตข้าวทางวัฒนธรรม ในวิถีชีวิตประจำวันอยู่ ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ในชุมชนและกลไกทางสังคมที่ยังคงมีบทบาทในการผลิตข้าววัฒนธรรมชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวมา

1.2 แหล่งข้อมูลจากเอกสาร ได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดการผลิตข้าววัฒนธรรมชุมชน แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและความเชื่อของชุมชน แนวคิดวิถีชีวิต และค่านิยม นอกจากนี้ยังได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงบทความที่เกี่ยวข้องจากวารสาร ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ. 2) บ้านวังลาว เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย และประเด็นในการเก็บข้อมูล

1.3 แหล่งข้อมูลบุคคล หลังจากได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียดทำความเข้าใจกับข้อมูลเหล่านั้น ผู้วิจัยได้ปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา คณาจารย์ประจำสาขาวิชา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มผู้มีประสบการณ์ นำข้อมูลเหล่านั้นมาทำความเข้าใจเพื่ออธิบายกรอบแนวคิด ทฤษฎี และยังได้สัมภาษณ์ พูดคุย กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชนรวมทั้งเจ้าหน้าที่ทั้งทางภาครัฐ และเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมประเพณี พิธีกรรมในชุมชน ส่งเสริมการผลิตเพื่อศึกษาถึงความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ และกลไกทางสังคมที่คนไทลื้อใช้ในการผลิตข้าวในชุมชน และมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

1. พระอธิการบุญมา กตบุญโย เจ้าอาวาสวัดวังลาว เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในด้านความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อในเรื่องผี

2. พ่ออุ้ยพรหม กันใจ หัตถกรรมจักสาน เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อที่เกี่ยวกับประเพณี และความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติที่เกี่ยวกับสุขภาพ
3. นายเมือง ลาวิชัย ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ วิถีชีวิต และประเพณีงานศพเนื่องจากเป็นพิธีกรในหมู่บ้านเวลามีกิจกรรมต่าง ๆ
4. นายจำเนียร มากงลาด อาจารย์โรงเรียนบ้านวังลาว เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน และข้อมูลโครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น
5. นายแปง คำเงิน มัคนายก เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีในชุมชน และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต
6. นายประสิทธิ์ แจ้วสอน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ให้ข้อมูลในเรื่องวิถีชีวิตของคนในชุมชน
7. นายสุพรรณ นาระเรศ อบต. ประชาน อสม. เป็นผู้ให้ข้อมูลในเรื่องการออมทรัพย์ของคนในชุมชน
8. นายฉนอม บุญมาศักดิ์ เจ้าหน้าที่การเงินออมทรัพย์ เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต พิธีกรรมความเชื่อ และงานประเพณีในชุมชน
9. นางสมศรี จันทร์ช่างเพ็ญ หัวหน้าฝ่ายพัฒนาสตรี เป็นผู้ให้ข้อมูลกลุ่มและองค์กรภายในชุมชน
10. นางจันทร์ อันแก้ว ผู้อาวุโส เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อในเรื่องผี และความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา

2. วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาถึง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมด้านความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ และกลไกที่คนไทยถือใช้ในการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ว่ามีการผลิตซ้ำอย่างไร มีกลไกอะไร เข้ามามีบทบาทในการผลิตซ้ำ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ว่ามีการดำเนินมาอย่างไร โดยได้ดำเนินการดังนี้

2.1 สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในชุมชนเมื่อ เดือนเมษายน ถึง เดือนธันวาคม 2542

- เริ่มต้นด้วยการแนะนำตัวเองต่อผู้นำที่เป็นทางการ โดยนำหนังสืออนุมัติเข้าพื้นที่ จากภาควิชาส่งเสริมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นเอกสารในการแนะนำตนเอง ต่อเจ้าหน้าที่ทางราชการที่เกี่ยวข้องในเขตชุมชนวังลาว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

- ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ และขออนุญาตเข้าไปศึกษาในชุมชน ซึ่งได้รับความร่วมมือด้วยดี นายเมือง ลาวิชัย ผู้ใหญ่บ้านยังได้แนะนำให้ผู้วิจัยรู้จักกับ กลุ่มผู้นำต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งประธานกลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชน

- ได้สร้างความสัมพันธ์กับคนทั่วไปในชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทำให้บรรยากาศในการศึกษาเก็บข้อมูลราบรื่น

- ศึกษาบริบทของชุมชน โดยบางกิจกรรมได้ทำแผนที่ทางกายภาพ แผนที่ทางสังคม และแผนที่ประชากร

- พร้อมกันนั้นได้ศึกษาว่าใครควรจะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักตามประเด็นที่กำหนดเพื่อให้ได้ข้อมูลละเอียดลึกและกว้าง เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่เรื่องวัฒนธรรมชุมชนของตนได้ดี และครอบคลุมเพื่อให้ได้ข้อมูลคนอื่น ๆ ทั่วไป การหาผู้ให้ข้อมูลหลัก ทำได้ด้วยการพบปะ พูดคุย และการสังเกต ผู้ที่ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่จะเป็นคนกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น สามารถจัดระบบและการอธิบายได้ดี อีกทั้งรู้มากรู้ลึก เช่น ผู้อาวุโส ผู้นำ หรือบุคคลตามกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษา โดยเริ่มจากการสนทนาจากสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวก่อน เช่น การดำรงชีวิต จะเป็นการสนทนาแบบกว้าง ๆ ไม่เป็นทางการ แล้วค่อยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลักตามกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ กับการใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ รวมทั้งทางด้านการผลิตของชุมชนในรอบ 1 ปี จากการสังเกตผู้ที่สามารถเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักได้ จะเป็นผู้มีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ในที่สุดก็ได้ผู้ให้ข้อมูลหลักตั้งได้กล่าวมา

ผู้วิจัยไม่มีปัญหาในการเข้าชุมชน เพราะผู้วิจัยเป็นครูสอนอยู่ในอำเภอแม่สาย และมีครูที่ย้ายจากโรงเรียนที่ผู้วิจัยสอนอยู่ มาประจำการที่หมู่บ้านวังลาว ผู้วิจัยจึงสะดวกในการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนได้อย่างรวดเร็ว โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนทำให้มีโอกาสดำเนินการกระทำของชาวบ้านด้วย

2.2 การสังเกต ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมควบคู่กันไป ในขณะที่เข้าทำการศึกษาชุมชนทำให้ได้ข้อมูล 2 ลักษณะโดยเลือกใช้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ในชุมชน ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในชุมชนเป็นครั้งคราวเวลามีกิจกรรมด้านประเพณี การดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่องทำให้สามารถใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมได้ในขณะร่วมกิจกรรมในชุมชน เช่น สังเกตว่าชีวิตประจำวันเป็นอย่างไร เวลามีกิจกรรมใครมีส่วนร่วมบ้าง เป็นต้น ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมนั้น ผู้วิจัยใช้ในเวลาที่

เข้าไปในชุมชนแต่ไม่ได้พัก จึงสังเกตได้เฉพาะกิจกรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งสังเกตความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ไปด้วย

2.3 การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยกำหนดประเด็นไว้ล่วงหน้า แต่ไม่ถามตรงๆ ผู้วิจัยตั้งคำถามเพื่อที่จะได้คำตอบข้อมูลในประเด็นที่กำหนดไว้อย่างครอบคลุมตามวัตถุประสงค์โดยสัมภาษณ์กึ่งในชุมชนตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ล่วงหน้า

2.4 การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีนี้ในการเก็บข้อมูลการสนทนากลุ่มแต่ละกลุ่มประมาณ 5-8 คน ตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยมีโอกาส ซึ่งสามารถสนทนาถึงความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ โดยการสนทนาผู้วิจัยจะกล่าวนำให้ผู้ร่วมสนทนาแสดงความคิดเห็นตอบคำถามว่าจะอะไร ทำไม หรือเพราะอะไร ทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย การได้ข้อมูลเหล่านี้ผู้วิจัยนำไปวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลอื่น ๆ ด้วย

2.5 การบันทึกข้อมูล การสังเกตและการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดแบบบันทึกข้อมูล โดยบันทึก วัน เดือน ปี ในการสังเกตและการสัมภาษณ์ เช่น สัมภาษณ์ใคร เมื่อไหร่ ที่ไหน ต้องการข้อมูลอะไร ผู้วิจัยได้บันทึกข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ทันทีที่กลับจากการเก็บข้อมูล

2.6 กล้องถ่ายรูป ผู้วิจัยได้ใช้กล้องถ่ายรูปบันทึกกิจกรรมทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ของคนในชุมชนเพื่อช่วยในการบันทึกข้อมูล ไม่ให้เกิดความคลาดเคลื่อนแล้วนำไปวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลด้านอื่น ๆ

3. การตรวจสอบข้อมูล

ในการตรวจสอบข้อมูลนี้ ผู้วิจัยได้ทำเป็นระยะ ๆ คือ ได้ทำทุกครั้งที่มีการเก็บข้อมูล โดยเก็บข้อมูลหลายๆ คน เข้าไปขำมาพิจารณาถึงสถานที่ บุคคลและเวลา ซึ่ง หมายถึง ถ้าเวลา สถานที่ บุคคลในการให้ข้อมูลเปลี่ยนแปลงข้อมูลจะเหมือนกันหรือไม่ ก่อนเข้าเก็บข้อมูลในชุมชน ผู้วิจัยจะร่างปัญหาที่ต้องการศึกษาไว้ล่วงหน้าก่อน ในระหว่างเก็บข้อมูลก็จะบันทึก วัน เดือน ปี และหัวข้อที่ทำการเก็บเพื่อสะดวกในการจัดหมวดหมู่และง่ายในการเรียบเรียงข้อมูล โดยพิจารณาถึงเนื้อหาที่เก็บไว้ว่าดำเนินการได้มากน้อยเพียงใด และมีความสมบูรณ์หรือไม่ ถ้าไม่สมบูรณ์คือยังไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์นั้นได้ ก็จะเก็บเพิ่มเติมเมื่อได้ครบถ้วนหรือตรงประเด็นที่ต้องการแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบกับวัตถุประสงค์อีกครั้งว่าประเด็นใดสามารถใช้ตอบวัตถุประสงค์ข้อใด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบความสมบูรณ์แล้วมาจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์และเนื้อหา เนื่องจากการวิจัยในเชิงคุณภาพและนำเสนอในเชิงบรรยาย จึงต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อความถูกต้องและเชื่อถือได้ โดยได้ทำหลังการเก็บข้อมูลทุกครั้ง บางครั้งได้นำเอาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาตีความประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลการผลิตซ้ำในส่วนที่จัดหมวดหมู่ไว้ แต่ครั้งมีการเปรียบเทียบ เพื่อหาข้อสรุปทั้งที่เป็นส่วนรวม และส่วนที่แตกต่างอย่างละเอียดนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น การวิเคราะห์การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมด้านความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ และกลไกทางสังคมที่คนไทยถือใช้ในการผลิตซ้ำ ผู้วิจัยจะต้องศึกษาปรากฏการณ์ของชุมชนตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา เพื่อที่จะมองเห็นภาพอย่างชัดเจน การวิเคราะห์เริ่มแรกจะเป็นตัวกำหนดประเด็นต่อไปในการเก็บข้อมูล ตลอดจนแปลความหมายของเนื้อหาสาระ จากข้อมูลที่ได้รับรวบรวมมา หลังจากนั้นมาวิเคราะห์เชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ว่า ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาว่ามีความสมบูรณ์หรือไม่ จากนั้นได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอโดยการบรรยายและสรุปเชิงวิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ ซึ่งการนำเสนออยู่ในบทที่ 4